

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

БАКУЛІНА Наталія Валеріївна

УДК 373.3.016:811.411.16'08](477)

**ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ
НАВЧАННЯ МОВИ ІВРИТ У ШКОЛАХ УКРАЇНИ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (мова іврит)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

Наукові керівники: доктор педагогічних наук
ГУДЗИК Ірина Пилипівна

доктор педагогічних наук, професор
ХОРОШКОВСЬКА Ольга Назарівна,
Інститут педагогіки НАПН України,
завідувач лабораторії навчання української словесності
у школах національних меншин України та діаспори.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник
ХАМРАЙ Олексій Олександрович,
Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського
НАН України,
провідний науковий співробітник
відділу Класичного Сходу;

кандидат педагогічних наук, доцент
ЛАПШИНА Ірина Миколаївна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти.

Захист відбудеться «9» листопада 2012 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.452.02 в Інституті педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Артема, 52-Д.

З дисертацією можна ознайомитись у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В.О. Сухомлинського за адресою: 04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9.

Автореферат розісланий «9» жовтня 2012 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Г.Т. Шелехова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Здобуття Україною державної незалежності й національне відродження української культури сприяло відродженню й розвитку мов і культур національних спільнот, що мешкають на теренах України. Належне місце серед предметів освітньої галузі «Мови і літератури» нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти, що забезпечує мовну освіту й виховання громадян незалежної полікультурної України, посідає й мова іврит – давня мова єврейського народу. Нині мова іврит є не тільки одним із важливіших чинників етнічної самоідентифікації особистості й консолідації єврейської громади. Процеси глобалізації, відкритість світу, бурхливий розвиток соціально-економічних відносин як на міжнародному, так і міжособистісному рівнях вимагають розширення сфер застосування мови, зокрема мови іврит.

Конституція України гарантує «вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України» (стаття 10). Тому на сучасному етапі розвитку й модернізації української освітньої системи одним із пріоритетних напрямів є мовна освіта, зокрема освіта національних меншин. Навчання мов національних меншин забезпечується Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, Концепцією мовної освіти України й посилюється державними законами та нормативно-правовими документами.

З часу проголошення незалежності України правом вивчення рідної мови в школі скористалася значна частина національних меншин – болгари, греки, євреї, гагаузи, кримські татари, роми та інші. Зауважимо, що значна частина учнів, які починають вчити нові для української школи мови (іврит, новогрецьку, кримськотатарську, ромську та ін.), хоч і вважає їх рідними (тобто мовами свого роду), але майже не володіє ними на початку шкільного навчання. Отже, засвоєння цих мов потребують специфічної методики навчання, яка може бути подібною до методики іноземної мови, але не повинна її копіювати, бо психологічно йдеться про рідну мову учнів. Вивчення національної мови відбувається одночасно з вивченням державної та однієї з іноземних, тому це значною мірою впливає на добір змісту, методів, форм навчання кожної з цих мов і має здійснюватися з урахуванням їх особливостей, взаємовпливів, труднощів, що виникають у разі одночасного вивчення споріднених і неспоріднених мов.

У полікультурному просторі нашої держави єврейська спільнота має можливість відроджувати, зберігати й розвивати свою культуру, історію, традиції й мову. Вивчення давньої єврейської мови на теренах України відбувалося ще з 16 ст. у єврейських навчальних закладах Львова, Житомира, Дубно, Бродів, Острозі та розвивалось у 18-19 ст. на територіях Поділля, Волині, Київської губернії, на півдні країни. За радянських часів, наприкінці 40-х років 20 ст. усі єврейські заклади були закриті, і відповідно було заборонено вивчення мови іврит. Лише за часів незалежності України розпочалося відродження єврейської освіти і з 1989 року почали відкриватися школи з вивченням мови іврит.

Нині в Україні функціонують школи з вивченням мови іврит як окремого предмета. Однак на сьогодні теорія і практика навчання мови іврит у

загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою викладання перебуває в процесі становлення. На сучасному етапі склалася така соціомовна ситуація: діти приходять до школи, не володіючи мовою іврит; викладання мови іврит здійснюється за іноземними методиками й підручниками, які лише частково можуть бути використані в шкільній практиці за умов відповідної адаптації до концептуальних засад вивчення мов національних меншин або іноземної мови, бо не враховують специфіки вивчення мови іврит як другої, особливостей мовної системи мови іврит у зіставленні з українською і проблеми взаємовпливу культур тощо. Науково-методичне забезпечення навчального процесу до останнього часу залишалося невизначеним і нерозробленим.

Як свідчать наші спостереження, у процесі навчання мови іврит у школах з українською мовою викладання постають проблеми психологічного, психолінгвістичного й лінгводидактичного характеру, тому новий для української системи освіти мовний курс - вивчення мови іврит потребує всебічних досліджень. Насамперед постає проблема добору змісту й методів навчання мови іврит на початковому етапі, адже знання, уміння й навички, здобуті в першому класі, стають основоположними для подальшого навчання.

Особливу увагу привертає проблема формування навичок усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит. Усне мовлення є першоосновою писемного й спеціальним предметом навчання в курсі другої (іншої) мови. Основною метою розвитку навичок усного мовлення є розроблення комунікативно орієнтованого курсу мови, який полягає у визначенні шляхів формування вмінь і навичок усного мовлення, урахуванні вікових особливостей першокласників і закономірностей, що сприяють оволодінню мовою як засобом спілкування, пізнання, прилученню до культури єврейського народу.

Оскільки досліджувана проблема стосується навчання мови іврит, що вивчається паралельно з українською (російською) та однією з іноземних мов, важливо взяти до уваги ті здобутки, які напрацьовано в методиці навчання споріднених мов (української й російської), методиці навчання других, зокрема мов національних меншин та іноземних мов. Мова іврит є неспорідненою ні з мовою навчання (українською або російською), ні з іноземними мовами, якими діти оволодівають у початковій школі. Тому дослідження лінгвістичних особливостей мовної системи мови іврит у зіставленні з українською як державною мають стати лінгвістичною основою для відбору змісту й методики навчання, зокрема формування усного мовлення в першому класі.

З'ясування специфіки оволодіння рідною і другою (іншою), іноземною мовами знаходимо в працях психолінгвістів Л. С. Виготського, О. О. Леонтєва, С. Ф. Шатилова, А. М. Щукіна. Особливість мовлення як основного об'єкта вивчення другої мови розглянуто в роботах Г. О. Винокура, Ю. С. Степанова та інших дослідників. Значну увагу до процесу навчання в умовах дво- та багатомовності приділено в працях вітчизняних і зарубіжних психолінгвістів Р. Ю. Барсука, Є. М. Верещагіна, Л. С. Виготського, Ж. Епштейна, У. Ламберта. Важливими ідеями для нас стали результати лінгводидактичних досліджень із проблем навчання других мов – близькоспоріднених (Гудзик І. П., Дороз В. Ф.,

Лапшина І. М., Пашківська Н. А., Супрун А. Є., Успенський М. Б., Хорошковська О. Н., Яновицька Н. І.), російської мови в національній школі та як іноземної (Азімов Е. Г., Бакєєва Н. З., Верещагін Є. М., Залевська О. О., Китайгородська Г. А., Коток Є. В., Тер-Мінасова С. Г., Шанський М. М.), іноземної мови (Бім І. Л., Верещагіна І. М., Плахотник В. М., Редько В. Г., Рогова Г. В., Щерба Л. В.), неспоріднених мов національних меншин (Анафієва Е. Р., Повхан К. З.). У дослідженнях зазначених учених обґрунтовуються лінгводидактичні принципи навчання, зокрема, урахування знань, умінь і навичок з першої мови, комплексного підходу до формування усного мовлення, комунікативної спрямованості навчання, забезпечення мовного середовища, повторюваності, мінімізації, функціональності й тематико-ситуативного підходу для визначення як змісту навчання усного іншомовного мовлення, так і для добору методів і прийомів навчання, розроблення вправ і завдань.

Особливу увагу автори приділяють врахуванню явищ переносу (інтерференції й транспозиції), зокрема проблемі подолання інтерференції першої (викладової) мови в процесі навчання другої (іншої, іноземної). Проблема переносу (позитивного й негативного) з погляду психології розглядається Л. Д. Левитовим, С. Л. Рубінштейном та ін.

Важливими для нашого дослідження стали психолінгвістичні дослідження про мовленнєві навички й проблеми переносу (Зимня І. О., Іванченко О. О., Китроська І. І., Клименко О. П., Леонтєв О. О., Пассов Ю. І., Рубінштейн С. Л., Супрун А. Є., Шварц Л. О.). Особливо актуальними для нас є дослідження психолінгвістичних проблем опанування усного іншомовного мовлення (Алхазішвілі О. О., Бенедиктов Б. А., Бухбіндер В. О., Зимня І. О., Ізаренков Д. І., Пальмер Г. Є., Пассов Ю. І., Рахманов І. В., Сосенко Е. Ю.), формування іншомовного мовлення (Гальперін П. Я., Кабанова О. Я.), психологічні дослідження з проблем навчання аудіювання й говоріння другою (іншою) мовою (Жинкін М. І., Зимня І. О.).

Крім того, ми врахували результати досліджень, присвячених з'ясуванню специфіки вікових й індивідуальних психологічних особливостей молодших школярів у процесі засвоєння другої та іноземної мов (Амонашвілі Ш. О., Негневицька Є. І., Леонтєв О. О.), а також дослідження Н. В. Імедадзе, у яких розглянуто проблеми навчання нерідної мови дітей – дошкільників і молодших школярів, роботи О. О. Алхазішвілі, у яких представлено теоретичні й методичні основи навчання усного іноземного мовлення.

Лінгводидактичні основи формування й розвитку усного мовлення першокласників знаходимо в дисертаційних дослідженнях як з проблем навчання української мови як рідної, так і других й іноземної мов (Анафієва Е. Р., Асанова Л. Н., Беляєва О. В., Вовкотруб Р. П., Дем'яненко О. Є., Дорошенко М. І., Орап М. О., Плахотник В. М., Притулик Н. В.).

Здобутки в методиках навчання української й російської мов як близькоспоріднених, російської мови як іноземної та іноземних мов мають основоположне значення для методики навчання мови іврит у школах України, незважаючи на те, що ці мови належать до різних мовних груп і є неспорідненими.

Водночас потребують дослідження проблеми, які стосуються особливостей засвоєння мови іврит українськими школярами, визначення змісту й методів навчання. Огляд літературних джерел свідчить, що таких досліджень бракує. Маємо дослідження окремих проблем мовних аспектів сучасної мови іврит, що досліджено російськими (Айхенвальд А. Ю., Дрейєр Л. М., Зискін І. В., Кондракова Ю. М., Крюков О. О., Марьянчик Є. Б., Скородумова П. Ю., Хвольсон Д. О., Церетели К. Г., Шапіро Ф. Л.), українськими (Рибалкін В. С., Хамрай О. О.) і зарубіжними лінгвістами (Берман Р., Глінерт Л., Орнан У., Шіфман І. Ш.) та інші. Існують також окремі дослідження проблем граматики мови іврит (Гезеніус В., Троїцький І. Г.), лексикології і фразеології (Корнієнко Ю. М., Рубінштейн О. Л., Старинин В. П.), міжмовних контактів (Гаркаві О. Я., Рабин Х.). Але ці вагомні лінгвістичні дослідження не враховуються у лінгводидактиці, зокрема методиці початкового навчання мови іврит. Наявні лише окремі роботи ізраїльських лінгводидактів, які стосуються мовних проблем російськомовних учнів у процесі навчання мови іврит (Бар-Сабар Р.), проблем засвоєння граматики мови іврит російськомовними учнями (Подольський Б.), синтаксичні особливості у порівнянні мови іврит / російської й рекомендації щодо викладання (Абаді А.).

Важливими для нашого дослідження є питання відбору лексичного мінімуму лише в межах ста слів розглянуто у працях Б. Сводеша і К. Дубнової. Проблема викладання мови іврит як іноземної або другої мови присвячені дослідження Е. Ольштейн і А. Вола. Методичним проблемам навчання мови іврит дітей старшого дошкільного віку й молодших школярів, які проживають у діаспорі, присвячено роботи Н. Наво. Теоретичні аспекти навчання мови іврит дошкільників розглядає Н. Гутіна.

Як бачимо, наявні окремі роботи, які частково стосуються методики навчання мови іврит у початковій школі. На сучасному етапі розвитку мовної освіти в Україні в методиці навчання мови іврит відсутні спеціальні лінгводидактичні дослідження, програми й підручники з мови іврит для початкових класів шкіл із навчанням українською мовою. Бракує також лінгвістичних досліджень, присвячених порівняльному аналізу мовних систем івриту й української мови, результати яких могли б стати теоретичною основою для визначення змісту, методів і прийомів навчання мови іврит у загальноосвітніх навчальних закладах означеного типу.

Спостереження за навчально-виховним процесом на уроках мови іврит, анкетування вчителів мови іврит у початкових класах, контрольні зрізи щодо рівнів сформованості вмінь усного мовлення першокласників з мови іврит дають змогу зробити висновок, що робота з формування вмінь усного мовлення учнів перших класів не проводиться на належному рівні.

Таким чином, актуальність нашого дослідження зумовлена, *по-перше*, соціальною значущістю проблеми володіння мовою як засобом спілкування, пізнання і впливу; *по-друге*, важливістю й необхідністю розроблення методики формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах із навчанням українською мовою; *по-третє*, недостатньою розробленістю проблеми в теоретичному й практичному аспектах. З огляду на зазначене, було

обрано тему дослідження – *«Формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах України».*

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане з проблематикою наукових досліджень лабораторії навчання російської мови та мов інших етнічних меншин Інституту педагогіки НАПН України та є аспектом комплексних тем «Лінгводидактичні засади відбору змісту та методів навчання мов етнічних меншин у 12-річній середній загальноосвітній школі» (реєстр.№ 0102U000279), «Науково-методичні засади конструювання підручників з мов і літератур етнічних меншин для початкової і основної школи» (реєстр.№ 0108U000257).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 5 від 27.04.2000 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 22.02.2005 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й розробленні методики формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах України.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- вивчити психологічну, психолінгвістичну й лінгводидактичну літературу з проблеми дослідження;
- проаналізувати стан формування усного мовлення першокласників у навчально-методичній літературі й педагогічній практиці та з'ясувати рівні їх сформованості;
- розглянути психолінгвістичні та психологічні особливості формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит як другої;
- здійснити компаративний аналіз мовних систем іврити й української мови;
- дібрати й обґрунтувати принципи й методи та прийоми формування усного мовлення першокласників у навчанні мови іврит;
- визначити зміст усного мовлення у 1 класі шкіл з навчанням українською мовою;
- розробити науково обґрунтовану методику формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит та експериментально перевірити її ефективність.

Об'єктом дослідження є процес навчання мови іврит у 1 класі загальноосвітньої школи з навчанням українською мовою.

Предмет дослідження – методика формування вмінь усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах із навчанням українською мовою.

Методологічною основою, яка визначає стратегію дослідження, є положення філософської теорії пізнання, лінгвістики, психології про єдність одиничного, особливого й загального, про діалектичну єдність мислення, мови й мовлення; психологічні та психолінгвістичні положення теорії мовленнєвої діяльності про природу й функції мовлення, концепції породження та сприймання мовлення, психофізіологічні механізми мовлення, теорії поетапного формування розумових дій, взаємозв'язок між знаннями, уміннями й навичками; провідні ідеї вчених і

методистів щодо формування мовленнєвих умінь і навичок на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і комунікативно-діяльнісного підходів; державні документи про стратегію освіти в Україні, концепції формування національно свідомої мовної особистості.

Для досягнення поставленої мети й розв'язання завдань було використано такі **методи наукового дослідження**:

теоретичні: аналіз і синтез джерелознавчої літератури з проблеми дослідження для визначення теоретичних і методологічних засад методики; аналіз і теоретичне узагальнення навчально-методичної літератури та педагогічного досвіду для визначення стану проблеми в методиці і практиці навчання мови іврит; лінгвістичний компаративний аналіз мовних систем івриту й української мови для урахування його результатів у методиці навчання; визначення принципів, методів і прийомів навчання усного мовлення; розроблення лінгводидактичної моделі формування вмінь усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах з навчанням українською мовою;

емпіричні: бесіди, анкетування, спостереження на уроках мови іврит, контрольні зрізи для виявлення рівня підготовки педагогів до роботи з формування усного мовлення першокласників, рівнів сформованості вмінь усного мовлення учнів, з'ясування труднощів; аналіз усних відповідей учнів, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для виявлення рівнів сформованості вмінь усного мовлення учнів та перевірки ефективності запропонованої методики;

кількісний і якісний аналіз результатів дослідного навчання для виявлення ефективності пропонованої методики.

Експериментальна база дослідження. Експериментально-дослідна робота проводилася впродовж 2006-2011 рр. на базі загальноосвітніх, спеціалізованих і приватних навчальних закладів з вивченням мови іврит. У процесі *констатувального* етапу педагогічного експерименту (2006-2008) було охоплено 8 класів та 1 група дитячої установи у державних навчальних закладах, 15 класів приватних навчальних закладів, 585 учнів, 26 учителів. *Формувальний і контрольний* етапи педагогічного експерименту (2008 - 2011) проводилися повторно на базі загальноосвітніх державних і приватних навчальних закладів й охопили 123 учня, про що свідчить офіційна апробація розроблених нами матеріалів дисертації у Харківському приватному НВК «Ліцей Шаалавім» м. Харкова (довідка про впровадження № 95 від 08.05.2012 р.), у Школі – дитячому садку «Щастя» I – III ступенів № 325 м. Києва (довідка про впровадження № 73 від 11.05.2012 р.), у Чернівецькій спеціалізованій школі «Освітні ресурси та технологічний тренінг» I – III ступенів № 41 з вивченням єврейського етнокультурного компонента м. Чернівці (довідка про впровадження № 115 від 15.05.2012 р.), у Приватному НВК «Загальноосвітня школа I – III ступеня – дитячий садок «Міцва - 613» м. Білої Церкви (довідка про впровадження № 40 від 15.05.2012 р.); на факультеті гуманітарних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (довідка про впровадження № 11 / 825 від 24.05.2012 р.); окремі матеріали з формування усного мовлення першокласників у навчанні мови іврит розроблялися

та впроваджувалися у процесі роботи за програмою «Освіта столиці 2006-2010 рр.» в рамках проекту «Мій перший єврейський дім» у ДНЗ № 429 м. Києва (довідка про впровадження № 02 / 646 від 23.05.2012 р.); висунуті положення дослідження застосовувалися для розробки розділу державного стандарту початкової загальної освіти, навчальних програм з мов іврит для початкових класів ЗНЗ України (довідка про впровадження № 14. 1/10 - 1524 від 25.02.2012 р.).

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що *вперше розглянуто* проблему формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах із українською мовою викладання; *здійснено* лінгвістичний компаративний аналіз мовних систем івриту й української мови *визначено* й теоретично обґрунтовано зміст, принципи, методи й прийоми формування усного мовлення в процесі навчання мови іврит у 1 класі; *розроблено* критерії та *визначено* рівні сформованості вмінь усного мовлення учнів 1 класів мовою іврит.

Практичне значення здобутих результатів полягає у впровадженні в навчальний процес методики формування усного мовлення учнів 1 класів мовою іврит. Здобуті результати використані під час розроблення розділу державного стандарту початкової загальної освіти (освітня галузь «Мови і літератури». Мова вивчення (українська, мови національних меншин) та навчальних програм з мови іврит для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (як окремого предмета, та як іноземної мови). Матеріали дослідження можуть бути використані методистами в системі підготовки й перепідготовки педагогічних кадрів, а також для створення методичних посібників, дидактичних матеріалів. Результати дослідження вагомі для подальшого розроблення курсу мови іврит у 2-4 класах.

Апробація й упровадження результатів дослідження здійснювалася у виступах на науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів. Основні положення, висновки й результати дослідження оприлюднені на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Мова і культура» (Київ, 2002), «Єврейська історія та культура кінця XIX – початку XX ст» (Київ, 2003), «Міжкультурні комунікації: ноосферна парадигма в мові» (Алушта, 2008), «Міжкультурні комунікації: компетентісно орієнтоване мовне навчання» (Алушта, 2011), «Язык иврит: исследование и преподавание» (Москва, 2004, 2009), «Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов» (Київ, 2011), «Актуальні проблеми тюркології та сходознавства» (Сімферополь, 2011); *всеукраїнських*: «Теорія та практика навчання іноземних мов і світової літератури» (Суми, 2009), «Запровадження компетентісного підходу в навчанні гуманітарних предметів» (Бердянськ, 2009), «Проблеми сучасного підручника» (Київ, 1999, 2010); *звітних наукових конференціях* «Зміст і технології шкільної освіти» (Київ, 2002, 2004, 2005, 2008 - 2012).

Основні положення дослідження, рекомендації за його результатами **впроваджено** у навчально-виховний процес загальноосвітніх та приватних шкіл з українською мовою навчання з вивченням мови іврит як окремого предмета.

Публікації. Результати дослідження відображено у 27 публікаціях, з них 9 статей у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 4 статті у науково-методичних виданнях, 13 тез у збірниках наукових конференцій, 1 посібник. Одноосібних публікацій 27.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (235 найменувань на 24 с., з них іноземною мовою – 27), додатків. Повний обсяг роботи становить 253 сторінки, із них основного тексту 194, у тому числі 20 таблиць, 2 діаграми, 1 схема.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету і завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, схарактеризовано методологічні засади, розкрито наукову новизну й практичне значення, подано відомості про апробацію та впровадження його результатів у шкільну практику.

У **першому розділі** – «Стан проблеми формування усного мовлення першокласників у навчально-методичній літературі та практиці навчання мови іврит» – здійснено аналіз навчально-методичної літератури з проблеми дослідження, наведено дані констатувального етапу експерименту про формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у шкільній практиці, проаналізовано рівень сформованості початкових умінь усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах із навчанням українською мовою.

Ретроспективний аналіз навчально-методичної літератури засвідчив, що мова іврит була одним із обов'язкових предметів у єврейських школах різних типів, які існували на теренах України, починаючи з 16 ст.. Нами було проаналізовано програми, які використовувалися у єврейських навчальних закладах України, починаючи з 19 ст.. Аналіз програм, за якими навчалися діти дає змогу стверджувати, що основні підходи до формування усного мовлення в процесі навчання давньоєврейської мови актуальні й на сучасному етапі становлення методики мови іврит. Однак спеціальні навчальні посібники й підручники не були розроблені. За часів Російської імперії (з кінця XIX ст..) та в Радянському союзі єврейські школи були ліквідовані і мова іврит перестала вивчатися, навчально-методична література – вилучена і майже знищена.

Відродження мови іврит розпочалося у незалежній Україні, де в окремих державних ЗНЗ було впроваджено вивчення мови іврит як окремого предмета. Мова іврит вивчалася і в окремих приватних школах. Але за браком вітчизняного навчально-методичного забезпечення, у школах СНД, і зокрема в Україні, упроваджувалися різні ізраїльські програми й методики. В Україні розроблялись авторські програми на основі програм із навчання іноземних мов. Аналіз цих програм виявив як позитивні риси, так і недоліки.

У 2002 – 2010 рр. початкових класах окремих шкіл України, зокрема в 1 класі, упроваджуються навчально-методичні комплекси «Ніцанім», «Таль-Ам» і програма, створена на основі чинних підручників з мови іврит. Аналіз їх виявив, що вони були набагато прогресивніші за попередні. Водночас вони не лише частково реалізували

вимоги Державного стандарту, а й не враховували специфіки навчання мови іврит в умовах паралельного вивчення української мови, пропонували одночасне навчання усіх видів мовленнєвої діяльності, що в 1 класі ускладнювало формування усного мовлення.

Аналіз чинних підручників для 1 класу шкіл з вивченням мови іврит виявив невідповідність змісту навчання і вимогам Державного стандарту початкової загальної освіти. Їм була характерна фрагментарність, одноманітність, недостатність вправ і завдань для формування умінь усного мовлення, обтяженість текстів підручника незрозумілими дітям словами й виразами.

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту засвідчили, що на початок шкільного навчання, учні зовсім не володіють мовою іврит. Крім того, результати анкетування вчителів виявили, що: а) лише 11% з них правильно розуміють поняття «усне мовлення»; б) більшість учителів не володіє на достатньому рівні методами й прийомами формування усного мовлення.

Перевірка рівня сформованості усного мовлення (аудіювання та говоріння) першокласників у кінці навчального року виявила: а) застосована вчителями методика навчання мови іврит не дає істотних позитивних зрушень у формуванні аудіативних умінь і вмінь говоріння; б) систематична робота з формування усних умінь першокласників майже не проводиться, вона має фрагментарний характер; в) не проводиться й перевірка сформованості аудіативних умінь і вмінь діалогічного й монологічного мовлення; г) уміння усного мовлення мовою іврит формується в учнів спонтанно, часто шляхом виправлення вчителем помилок; г) уміння діалогічного мовлення сформовано значно гірше, ніж монологічного (на 27%); д) у процесі усного спілкування в учнів виникають труднощі, на рівні аудіативних умінь і вмінь говоріння. Більшість учнів (64%) не вміють уважно слухати співрозмовника, розрізняти на слух подібні, але не однакові за звучанням мовні одиниці. Не розуміють прослуханий текст після 1-2 прослуховувань 58%. Не вміють будувати та розігрувати діалог залежно від комунікативної мети та ситуації 74% учнів, монолог за певною темою 68% учнів.

Крім того, констатувальний зріз виявив у 72% учнів недостатню сформованість орфоепічних, лексичних і граматичних умінь; 53% учнів не вміють доречно використовувати етикетні формули; 62% учнів лише відтворюють запитання й відповіді на них за змістом прослуханого тексту, малюнка, навчальною ситуацією.

Здобуті результати враховано під час розроблення експериментальної методики формування усного мовлення.

У **другому розділі** – «Теоретичні засади формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах України» – розглянуто психолінгвістичні й психологічні особливості формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит як другої; здійснено компаративний аналіз мовної систем івриту й української мови з метою врахування його результатів у методиці навчання; виявлено ізоморфні (подібні), частково-подібні й аломорфні (відмінні, специфічні) явища.

Однією з центральних проблем психолінгвістики є проблема формування умінь і навичок в процесі навчання мов. На сучасному етапі в лінгводидактиці виділяють такі вміння й навички: *частково - мовленнєві* вміння, що пов'язані з засвоєнням мови (орфоепічні, лексичні, граматичні, орфографічні та ін.), *мовленнєві вміння*, пов'язані з видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) і *загальномовленнєві* або *комунікативні*, пов'язані зі спілкуванням, його метою, мотивами, стратегіями, соціокультурними особливостями. Частково - мовленнєві вміння називають *первинними*, а мовленнєві - *вторинними*. В основі формування мовленнєвих умінь лежать знання з мови. В. О. Артемов визначає таку поетапність у формуванні мовленнєвих умінь: *знання – первинні (частково-мовленнєві) уміння – навички – вторинні (комунікативні) уміння*. Положення про поетапність формування мовленнєвих умінь є дуже важливим для розроблення експериментальної методики.

У дослідженні ми виходили з того, що оволодіння другою мовою є складним процесом дитячої психічної діяльності, під час якого відбувається утворення нових стереотипів на основі тих, що вже існують у першій мові. Незважаючи на те, що мова іврит й українська не є близькоспорідненими мовами, на рівні мовних систем цих мов виявлено як ізоморфні (подібні), так і частково-подібні та аломорфні (відмінні) явища. Тому оволодіння мовою іврит як другою супроводжується такими психологічними явищами, як *транспозиція* (позитивний перенос) й *інтерференція* (негативний перенос) здобутих знань і набутих умінь і навичок у процесі паралельного вивчення двох мов.

Як свідчать дослідження українських і зарубіжних методистів і наші власні спостереження, позитивний перенос виникає тоді, коли в обох мовах вивчається однаковий матеріал, а отже, знання, уміння й навички є подібними. Наявність мовних явищ, які збігаються частково або повністю не збігаються в обох мовах, викликає інтерференцію. Саме тому в навчанні мови іврит, зокрема під час формування усного мовлення першокласників, необхідно враховувати як ізоморфні, так і аломорфні явища обох мов, які дають можливість передбачити в навчальному процесі потенційні можливості як для використання й підсилення транспозиції, так і для запобігання (зменшення) інтерференції.

Результати компаративного аналізу, проведеного нами, виявили три *групи* навчального мовного матеріалу, кожна з яких буде мати особливості щодо методики формування відповідних фонетичних, лексичних і граматичних умінь і навичок: I група – ізоморфний навчальний матеріал з мови іврит, максимально наближений до української мови; II група – частково подібний навчальний матеріал мови іврит, схожий до явищ української мови, але дещо або істотно відрізняється від них; III група – аломорфний навчальний матеріал мови іврит, який не збігається та не має аналогів в українській мові. Таким чином, під час навчання усного мовлення мовою іврит матиме місце як транспозиція (у меншому обсязі), так і інтерференція.

Формування усного мовлення тісно пов'язане з проблемами *породження й сприймання мовлення*. Породження мовлення як сукупність процесів переходу від мовленнєвого наміру до тексту, зокрема усного, на думку психолінгвістів, складається з внутрішнього програмування, лексико-семантичного оформлення

висловлювання та артикуляційної організації (Жинкін М. І., Зимня І. О., Леонтєв О. М.), а сприймання забезпечується такими чинниками, як сприймання матеріальних носіїв мови, дешифрування їхніх мовних кодів і розуміння змісту висловлювання (Лурія О. Р.). Ці особливості є одними з психолінгвістичних основ формування усного мовлення. Важливим для нашого дослідження є визначення психофізіологічних механізмів аудіювання й говоріння як двох сторін усного мовлення. За Ю. І. Пассовим, *механізмами аудіювання* є: 1) сприйняття мовлення; 2) слухова пам'ять (короткочасна й довготривала); 3) внутрішнє проговорювання; 4) порівняння – розпізнавання; 5) антиципації або ймовірнісне прогнозування; 6) логічне розуміння (осмислення й виділення смислових опор). Крім того, учений виділяє такі психофізіологічні *механізми говоріння*, як: механізми репродукції (забезпечує відтворення готових і засвоєння структурно-смислових блоків), вибору мовних засобів, комбінування, конструювання, упередження, дискурсивності або управління функціонуванням мовленнєвого висловлювання. Ураховуючи ці особливості, можна зробити такий методичний висновок: механізми аудіювання й говоріння мають бути спеціально сформовані в процесі мовленнєвої діяльності й під час вироблення відповідних умінь і навичок.

Таким чином, для методики усного мовлення особливо важливими є положення про поетапність формування мовленнєвих умінь, урахування результатів компаративного аналізу та особливостей механізмів аудіювання й говоріння.

У третьому розділі – «Методика формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит та експериментальна перевірка її ефективності» – визначено вихідні положення експериментальної методики; визначено зміст навчання мови іврит як другої (усне мовлення); обґрунтовано принципи і здійснено добір методів і прийомів формування усного мовлення; розроблено лінгводидактичну модель як основу методики формування усного мовлення в процесі засвоєння мови іврит у 1 класі; перевірено її ефективність у навчальному процесі.

Організаційною основою експериментальної методики стали принципи формування усного мовлення – *дидактичні й лінгводидактичні* (див.рис.1, с.17).

Під час створення експериментальної методики враховано етапність у формуванні умінь усного мовлення, в основі яких лежать знання з мови: *знання – первинні вміння* (усвідомлені дії) – *навички* (автоматизовані дії) – *вторинні вміння* (автоматичне використання набутих навичок у процесі комунікативного мовлення).

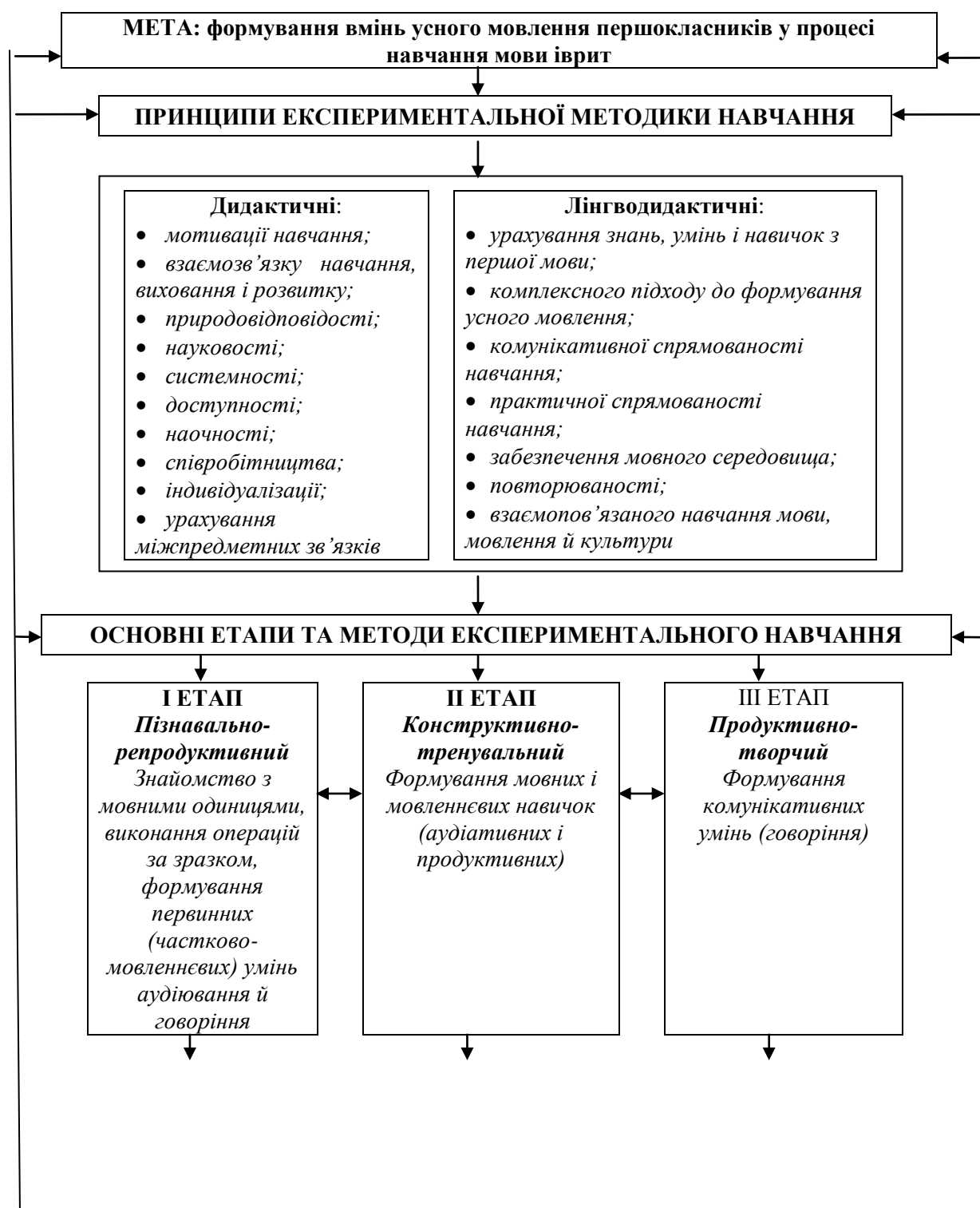
Відповідно в методиці процес формування усно мовленнєвих умінь і навичок із мови й мовлення складався з трьох етапів (див.рис.1, с.17).

Серед способів презентації навчального матеріалу для формування мовних і мовленнєвих умінь найдоцільнішими були: 1) *суто практичний*, який було реалізовано за допомогою предметних і ситуативних малюнків і невеликих за обсягом текстів до них, рухливих ігор й аудіоматеріалів; 2) *практичний з елементами теорії* (уміння розрізняти окремі слова в реченні, звуки в слові, наголос, формування початкових уявлень про дані мовні одиниці), який було реалізовано за допомогою умовних позначень (схем речень, складових і звукових схем, живих звуків тощо); 3) *практичний на основі зіставлення з українською мовою*

(повідомлення про спільні факти в українській і мові іврит і ті, що характерні лише для мови іврит) з наступною активізацією засвоєних знань під час формування усного мовлення мовою іврит на основі завдань евристичного характеру і мовних умінь і навичок на основі практичних вправ.

Відповідно до кожного етапу добиралися методи, що стосувалися засвоєння мовних знань і переносу/корекції граматичних умінь і навичок, а також формування частково-мовленнєвих, мовленнєвих і комунікативних умінь (див.рис.1, с.17).

Визначені нами принципи експериментальної методики навчання, оптимально дібрані методи і прийоми формування (переносу / корекції) умінь усного мовлення відповідно до етапів навчання дали можливість побудувати лінгводидактичну модель формування усного мовлення, що стала організаційною основою створення методики навчання усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах України (рис.1).

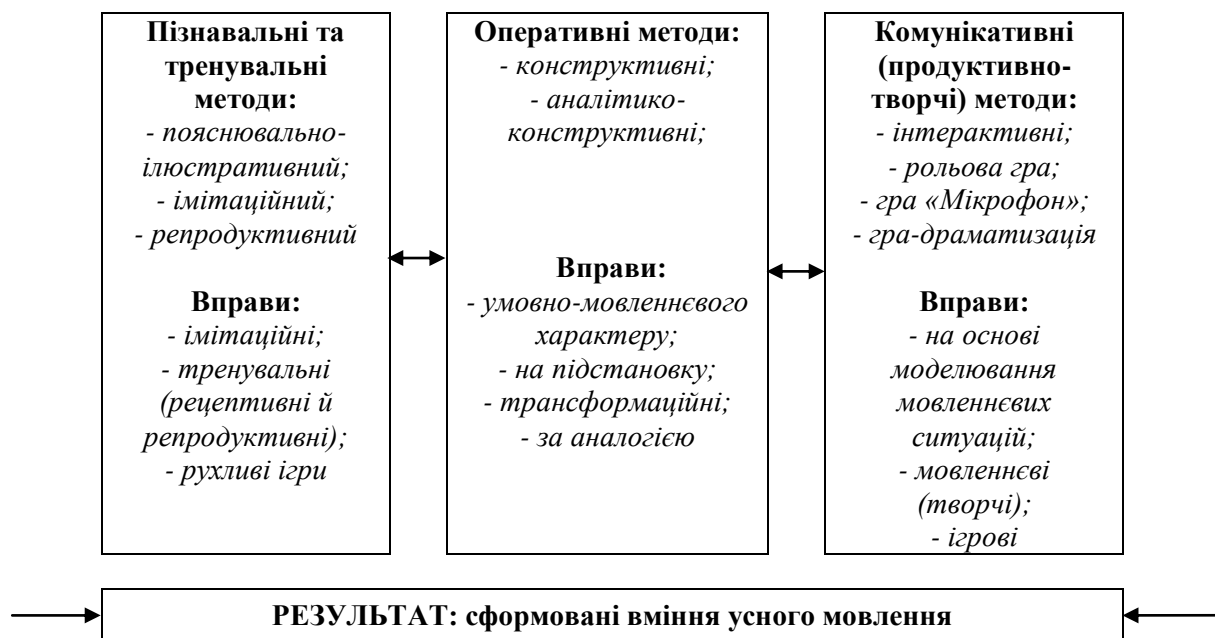

Рис.1. Лінгводидактична модель формування вмінь усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит

Для з'ясування рівнів сформованості вмінь усного мовлення ми орієнтувалися на критерії оцінювання аудіювання й усного діалогічного й монологічного мовлення, визначені у Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів, затверджених МОН України, розроблених для мов національних меншин (друга мова), які стосуються такого елементарного початкового курсу, за яким вчать діти, що слабо володіють або майже не володіють мовою на початок її шкільного вивчення. Однак внесли певні корективи з огляду на особливості формування вмінь усного мовлення мовою іврит.

До високого рівня сформованості вмінь *аудіювання* було віднесено вміння правильно відповісти на всі чотири запитання щодо змісту тексту, до достатнього – на три, до середнього – на два, до початкового – на одне.

До високого рівня сформованості вмінь *діалогічного мовлення* віднесено вміння самостійного діалогічного мовлення відповідно до поставлених завдань; до достатнього – самостійне мовлення, але спираючись на допоміжні матеріали; до середнього – відтворення з опорою на допоміжний матеріал, після попереднього обдумування; до початкового – відтворення знайомого діалогу, спираючись на допоміжні матеріали і допомогу вчителя.

До високого рівня сформованості вмінь *монологічного мовлення* було віднесено вміння самостійно будувати монолог від 8 до 10 слів і більше, до достатнього – від 6 до 8 слів; до середнього – від 4 до 6 слів; до початкового - до 4 слів. Результати сформованості вмінь першокласників подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості вмінь усного мовлення з мови іврит учнів 1 класу

Вид мовленнєвої діяльності	Уміння, що перевіряються	Рівні сформованості вмінь усного мовлення (у %)							
		високий		достатній		середній		початковий	
		ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК
Аудіювання	вислухати і зрозуміти незнайомий текст	52,4	19,9	28,8	11,5	15,6	39	3,2	29,6

Діалогічне мовлення	складати діалог (1-2 репліки(ураховуючи етикетні формули)	31	11,8	31,5	12,9	15,4	37,6	22,1	37,7
	розігрувати діалог	39,7	15,9	38,5	15,8	12,8	35,5	9	32,8
	дотримуватися правил спілкування	44,7	17,9	36,3	13	13	32,5	6	36,6
Монологічне мовлення	будувати монолог на певну тему	45,2	18,1	36,3	14,5	13,6	33,9	4,9	33,5

ЕК – експериментальні класи; КК – контрольні класи

Результати експериментального навчання засвідчили ефективність розробленої методики. Рівень сформованості вмінь усного мовлення в експериментальних класах, порівняно з контрольними, зріс у середньому на 32-44%.

Здійснене дисертаційне дослідження дає змогу зробити такі **висновки**:

Одним із важливих чинників етнічної самоідентифікації особистості й консолідації народу, зокрема єврейської громади, є мова. Процеси глобалізації, відкритість світу, бурхливий розвиток соціально-економічних відносин як на міжнародному, так і міжособистісному рівнях вимагають розширення сфер застосування мови, зокрема мови іврит. Огляд спеціальної літератури з проблеми дослідження засвідчив недостатню розробленість питання формування усного мовлення школярів з мови іврит.

Аналіз результатів дослідження усного мовлення першокласників, здобутих на констатувальному етапі педагогічного експерименту, проведеного у кінці навчального року, виявив низький рівень сформованості в учнів мовленнєвих умінь: 58% учнів не розуміють прослуханий текст після 1 – 2 прослуховувань, 74% - не вміють будувати й розігрувати діалог залежно від комунікативної мети й ситуації, 53% - не вміють доречно використовувати етикетні формули, 64% - не вміють уважно слухати співрозмовника, розрізнити на слух подібні, але не однакові за звучанням мовні одиниці, 68% - не вміють будувати монолог на певну тему. Отже, усне мовлення є несформованим.

Методика формування усного мовлення мовою іврит у 1 класі має спиратися на теоретичні положення психолінгвістики про взаємозв'язок мови й мовлення, мовлення як діяльності, механізми формування мовленнєвих умінь, поетапності у їх формуванні, а також урахування результатів порівняльного аналізу мови іврит й української та умінь і навичок із першої мови.

Ефективності проведеного дослідження сприяло врахування явищ збігу й розбіжностей, які виявляються у вигляді транспозиції й інтерференції. Проведений з дидактичною метою компаративний лінгвістичний аналіз мовних систем української мови і мови іврит *виявив*, що українська мова й мова іврит мають ізоморфні (подібні, максимально наближені до явищ української мови) мовні факти (фонетичні, лексичні, граматичні), аломорфні (відмінні, не мають аналогів в українській мові) явища, та такі, що частково-подібні (схожі на явища української мови, але істотно відрізняються від них) в обох мовах.

Доведено, що засвоєння ізоморфного навчального матеріалу обох мов має відбуватися шляхом організації транспозиції знань, матеріалу, який частково або істотно відрізняється – шляхом корекції, а специфічні явища вимагають формування

відповідних умінь і навичок, що повинно знайти відображення у методах і прийомах навчання.

Визначено, що процеси породження й сприймання мовлення лежать в основі формування механізмів мовлення, а врахування особливостей механізмів аудіювання і говоріння як двох сторін усного мовлення є умовою для успішного формування усного мовлення.

Дослідження засвідчило ефективність дібраного змісту формування усного мовлення, розробленого на основі визначених сфер і тем спілкування, і який охоплює фонетичні й фонологічні мовні одиниці, лексичні одиниці, пов'язані з темою й міжтемною лексиною, відповідні граматичні конструкції, що сприяло успішності процесу формування в першокласників умінь аудіювання (слухання – розуміння почутого), орфоепічних, граматичних умінь, збагаченню словникового запасу, уміння діалогічного й монологічного усного мовлення.

У процесі дослідного навчання з'ясовано, що методи й прийоми навчання усного мовлення мають відповідати поетапному формуванню (переносу/корекції) знань, умінь і навичок. На пізнавально-репродуктивному етапі засвоєння мовних знань особливе значення мають пізнавальні методи, в основі яких (за розбіжностей) лежить метод «відкритого» міжмовного зіставлення матеріалу, що є предметом засвоєння, а під час презентації спільного матеріалу – посилення на спільні в обох мовах факти. На цьому етапі доцільним є застосування практичних і тренувальних методів навчання (пояснювально-ілюстративного, імітаційного, репродуктивного), що має вияв в імітаційних і тренувальних (рецептивних і репродуктивних) вправах, рухливих іграх, які використовувалися відповідно до етапу формування первинних (частково-мовленнєвих) умінь аудіювання й говоріння.

На конструктивно-тренувальному етапі формування мовних і мовленнєвих (аудіативних і продуктивних) навичок доцільними виявилися конструктивні та аналітико-конструктивні методи навчання, які реалізувалися у вправах умовно-мовного характеру (на підстановку, трансформаційних, за аналогією), а на продуктивно-творчому етапі формування комунікативних умінь (говоріння) ефективними були комунікативні (продуктивно-творчі) методи (інтерактивні, рольова гра, гра «мікрофон», гра-драматизація) і відповідні вправи (на основі моделювання мовленнєвих ситуацій, мовленнєві (творчі), ігрові). Обов'язковою умовою формування комунікативного мовлення на продуктивно-творчому етапі була увага до культури мовлення, врахування адресата, мотиву й умов спілкування.

Результати експериментального навчання засвідчили, що середній показник сформованості вмінь аудіювання мовою іврит в учнів ЕК вищий на 32%, діалогічного мовлення – на 37,5%, монологічного мовлення – на 33%. Це підтверджує ефективність розробленої нами методики.

Дослідження підтвердило свою актуальність і перспективність, довело вмотивованість застосування запропонованої методики, що має цілісний характер, спирається на науково виважені й належно апробовані дидактичні й лінгводидактичні принципи, передбачає залучення першокласників до активних форм навчально-пізнавальної діяльності

Дослідження стосується лише однієї з проблем навчання мови іврит у початкових класах шкіл із навчанням українською мовою. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в теоретичному й технологічному розробленні проблеми формування усного й писемного мовлення учнів основної школи в процесі навчання мови іврит.

Основні положення дисертаційного дослідження відображено у таких одноосібних публікаціях:

Статті у фахових наукових журналах та збірниках наукових праць

1. Бакуліна Н. В. Тематико-ситуативний підхід до відбору лексики у початковому навчанні мови іврит / Н. В. Бакуліна // Мова і культура : наук. щоріч. журн. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2002. – Вип. 5. – Т. 5. – 338 с. – С. 12-18.
2. Бакуліна Н. В. О преподавании языка иврит в Российской империи конца XIX - начала XX веков: анализ источников / Н. В. Бакуліна // Єврейська історія та культура кінця XIX – початку XX ст.: зб. наук. праць за матеріалами X міжнар. наук. конф., 28 – 30 серп. 2002 р. / Інститут юдаїки. – Київ, 2003. – 374 с. – С. 299-311.
3. Бакуліна Н. В. Словник толерантності – абетка ввічливості / Н. В. Бакуліна // Початкова школа. – 2005. – № 11. – С. 47-49; № 12. – С. 34. – 2006. – № 1. – С. 33-34; № 2. – С. 50-52.
4. Бакуліна Н. В. Міжмовне зіставлення – шлях подолання граматичних труднощів на початковому етапі навчання мови іврит / Н. В. Бакуліна // Українська мова і література в школі. – 2007. - № 7 – 8 (64). – С. 74-76.
5. Бакуліна Н. В. Шляхи розвитку міжкультурної компетенції (на прикладі роботи над прислів'ями у процесі навчання мови іврит на початковому етапі) / Н. В. Бакуліна // Культура народів Причорномор'я : научн. журн. по материалам междунар. научн.-практ. конф., 21-24 мая 2008 г. / Крым. научн. центр НАНУ, М-во образования и науки Украины [и др.]. – Симферополь : Межвуз. центр «Крым», 2008. – Т.2. – № 137. – 382 с. – С. 7-11.
6. Бакуліна Н. В. Аналіз підручників з початкового навчання мови іврит: відбір змісту, способи презентації навчального матеріалу, типи завдань / Н. В. Бакуліна // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Ч. 2. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – 317 с. – С. 86-99.
7. Бакуліна Н. В. Результати експериментального дослідження підручників з мови іврит для початкових класів шкіл України / Н. В. Бакуліна // Проблеми шкільного підручника : зб. наук. пр. - № 1 (10)./ редкол. : Мадзігон В. М. [та ін.]. – К. : Ін-т пед. НАПН України, 2010. – 784 с. – С. 558-566.
8. Бакуліна Н. В. Лінгводидактичні особливості відбору мовних одиниць фонологічного рівня на початковому етапі навчання мови іврит / Н. В. Бакуліна // Культура народів Причорномор'я : научн. журн. по материалам междунар. научн.-практ. конф., 21-25 марта 2011 г. / Крым. научн. центр НАНУ, М-во образования и науки Украины [и др.]. – Симферополь : Межвуз. центр «Крым», 2011. – Т.2. – № 199. – 212 с. – С. 172-177.
9. Бакуліна Н. В. Концептуальні засади конструювання компетентнісно орієнтованих підручників з початкового навчання мови іврит та інших мов етнічних меншин у

школах з українською мовою навчання [Електронний ресурс] / Н. В. Бакуліна – 1 МВ. : вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. – Серія «Філологія. Соціальні комунікації». – 2011. – Ч. 2. – Т. 24 (63). – № 2. – С. 184-193. – 80 Min / 700 МВ. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Системні вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; Word 97 – 2007. – Назва з контейнеру.

Статті у науково-методичних журналах

10. Бакуліна Н. В. Система освіти в сучасному Ізраїлі: становлення та розвиток / Н. В. Бакуліна // Відродження. – 1999. – № 3. – С. 21-27.
11. Бакуліна Н. В. Єврейська освіта в Україні: проблеми, тенденції, розвиток / Н. В. Бакуліна // Відродження. – 1999. – № 6. – С. 27-34.
12. Бакуліна Н. В. Методи навчання грамоти мови іврит у підручниках Ізраїлю та США: до постановки проблеми / Н. В. Бакуліна // Відродження. – 2000. – № 2. – С. 36-40.: іл..
13. Бакулина Н. В. Упражнения по аудированию на уроках иврита / Н. В. Бакулина // Новая еврейская школа : Пед. альманах. – Санкт – Петербург, 2004. – № 13. – 404 с. – С. 105-108.

Тези, матеріали міжнародних наукових і науково-практичних конференцій

14. Бакуліна Н. В. Методи навчання мови іврит на початковому етапі (підготовчий етап та навчання грамоти) у підручниках Ізраїлю: до постановки проблеми / Н. В. Бакуліна // Проблеми сучасного підручника : Зб. наук. праць / Редкол. : тези доп. – К.: Комп'ютер у школі та сім'ї. – 1999. – 196 с. – С. 173-179.
15. Бакуліна Н. В. Відбір змісту для розвитку усного мовлення у навчанні мови іврит / Н. В. Бакуліна // Зміст і технології шкільної освіти : матеріали звіт. наук. конф. Інституту педагогіки АПН України 26-28 бер. 2002 р. – Ч. I.: тези доп. – К.: Пед. Думка, 2002. – 104 с. – С. 63.
16. Бакуліна Н. В. Про результати діагностування учнів 1-х класів з розвитку аудіювання мовою іврит / Н. В. Бакуліна // Зміст і технології шкільної освіти: матеріали звіт. наук. конф. Інституту педагогіки АПН України 30-31 бер. 2004 р. – Ч. I.: тези доп. – К.: Пед. Думка, 2004. – 132 с. – С. 80-81.
17. Бакуліна Н. В. Мінімізація змісту навчання мови іврит на початковому етапі / Н. В. Бакуліна // Зміст і технології шкільної освіти: матеріали звіт. наук. конф. Інституту педагогіки АПН України 30-31 бер. 2005 р. – Ч. I.: тези доп. – К.: Пед. Думка, 2005. – 100 с. – С. 64.
18. Бакуліна Н. В. Використання наочності у навчанні першокласників мови іврит / Н. В. Бакуліна // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2007 рік: інформаційне видання. : тези доп. – К.: Пед. думка, 2008. – 322 с. – С. 147-148.
19. Бакуліна Н. В. Способи презентації навчального матеріалу у підручниках з початкового навчання мови іврит / Н. В. Бакуліна // Запровадження компетентнісного підходу в навчанні гуманітарних предметів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 – 27 трав. 2009 р. : тези доп. – Б.: Бердян. держ. пед.ун-т, 2009. – 108 с. – С. 83-85.

20. Бакуліна Н. В. Концептуальні засади конструювання підручників з мови іврит для початкових класів шкіл з українською мовою навчання / Н. В. Бакуліна // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки АПН України за 2009 р. : тези доп. – К.: Пед. думка, 2010. – 298 с. – С. 138.
21. Бакуліна Н. В. Ефективність розроблених навчальних завдань з мови іврит для 1 класу / Н. В. Бакуліна // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2010 р. : тези доп. – К.: Інститут педагогіки НАПН України, 2011. – 312 с. – С. 154-155.
22. Бакуліна Н. В. Особливості побудови компетентнісно орієнтованого підручника з мови іврит для 1 класу / Н. В. Бакуліна // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2011 р. : тези доп. – К.: Інститут педагогіки НАПН України, 2012. – 376 с. – С. 174-175.
23. Бакулина Н. В. Развитие устной речи на начальном этапе обучения языку иврит / Н. В. Бакулина // Язык иврит: исследование и преподавание: сб. науч. раб. по материалам X и XI ежегод. междунар. междисципл. конф. по иудаике. – Москва, 2004. – Вып. 7. – 272 с. – С. 160-173.
24. Бакулина Н. В. О содержании и методах работы по аудированию на начальном этапе обучения ивриту / Н. В. Бакулина // Язык иврит: исследование и преподавание: сб. науч. раб. по материалам X и XI ежегод. междунар. междисципл. конф. по иудаике. – Москва, 2004. – Вып. 7. – 272 с. – С. 174-188.
25. Бакулина Н. В. Особенности работы над стихотворениями в процессе формирования навыков аудирования и говорения на начальном этапе обучения языку иврит / Н. В. Бакулина // Язык иврит: изучение и преподавание : сб. науч. раб. по материалам XVI ежегод. междунар. междисципл. конф. по иудаике, 3 – 5 февр. 2009 г., Москва / редкол.: Е. Б. Марьянчик, Ю. Н. Кондракова. – М.: Центр научн. работн. и препод. иудаики в вузах «Сэфер», 2009. – Ч.1. – С.169-178.
26. Бакуліна Н. В. Робота з автентичним матеріалом як один із шляхів компетентнісно орієнтованого навчання мови іврит на початковому етапі / Н. В. Бакуліна // Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов: зб. наук. пр. за матеріалами VI міжнар. наук.-практ. конф., 25 – 26 лют. 2011 р., Київ. / оргком.: Саєнко Н. С. [та ін.]. – К.: НТУУ «КПІ», 2011. – 249 с. – С. 6-11.

Навчально-методичні видання

27. Бакуліна Н. В. З радістю вчимо іврит : вірші для дітей мол. шк.. віку : навч.-метод. видання / Н. В. Бакуліна. – Чернівці : Букрек, 2008. – 48 с.: 22 іл.

АНОТАЦІЇ

Бакуліна Н. В. Формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (мова іврит). – Інститут педагогіки НАПН України. – Київ, 2012.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі формування усного мовлення учнів 1 класів у процесі навчання мови іврит у школах України.

У дисертації з'ясовано стан означеної проблеми у навчально-методичній літературі й практиці навчання, розглянуто психолінгвістичні й психологічні особливості формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит як другої, уперше здійснено компаративний аналіз мовних систем мови іврит й української мови, який дав можливість виявити ізоморфні, частково-подібні й аломорфні явища обох мов, що загалом визначило специфіку методики формування відповідних фонетичних, лексичних і граматичних умінь і навичок. Під час дослідження дібрано й обґрунтовано зміст навчання першокласників усного мовлення мовою іврит, теоретично обґрунтовано вихідні положення дослідження, визначено дидактичні й лінгводидактичні принципи методики експериментального навчання, етапи формування усного мовлення, дібрано оптимальні методи й прийоми вироблення (переносу / корекції) умінь усного мовлення відповідно до кожного етапу навчання, які дали можливість побудувати лінгводидактичну модель формування усного мовлення, на основі якої створено методику навчання усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах України.

Експериментальна перевірка засвідчила її ефективність. Високо й достатнього рівня досягли 78% учнів.

Ключові слова: мова іврит, українська мова, компаративний аналіз, ізоморфні, аломорфні, частково-подібні явища, транспозиція, інтерференція, усне мовлення (аудіювання, говоріння), комунікативне мовлення.

Бакулина Н. В. Формирование устной речи первоклассников в процессе обучения языку иврит в школах Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - теория и методика обучения (язык иврит) / Институт педагогики НАПН Украины. - Киев, 2012.

Диссертационное исследование посвящено проблеме формирования устной речи учащихся 1 классов в процессе обучения языку иврит в школах Украины.

Во введении обоснована актуальность темы исследования, определены его цели, задачи, объект и предмет, определены методы проведения исследования, раскрыта научная новизна и практическая значимость работы, представлены данные апробации и внедрения результатов исследования в школьную практику.

На основе анализа учебно-методической литературы и практики обучения языку иврит рассмотрено состояние проблемы формирования устной речи первоклассников в процессе обучения языку иврит как второму (другому) языку.

На основе анализа теоретических источников в работе рассмотрены психолінгвістических, психологіческие, лінгвістические, лінгводидактические основы формирования умений устной речи как первоосновы письменной и обучения языку в целом. В условиях изучения языка иврит как второго в школах с украинским языком специальным предметом обучения становится речь, в частности устная речь в 1 классе. Поэтому теоретическими основами исследования стали положения психолінгвістики о взаимосвязи языка и речи, речи как деятельности, механизмы формирования речевых умений, поэтапность их формирования, а также

учёт результатов компаративного анализа языка иврит и украинского, умений и навыков первого языка.

Анализ психолингвистических особенностей усвоения второго языка показал, что в процессе формирования устной речи второго языка необходимо учитывать знания, умения и навыки первого, которые по изоморфности могут положительно, а в случаях алломорфности и частичного сходства - отрицательно влиять на усвоение учебного материала второго языка.

С целью выявления изоморфных, частично подобных и алломорфных явлений в исследовании впервые проведено компаративный анализ языковых систем языка иврит и украинского языка и в соответствии с выявленными лингвистическими особенностями языка иврит в сопоставлении с украинским языком выделены три группы учебного языкового материала по степени совпадения, каждая из которых имела особенности относительно методики формирования соответствующих фонетических, лексических и грамматических умений и навыков: I группа - изоморфный учебный материал по языку иврит, максимально приближенный к украинскому языку; II группа - частично подобный учебный материал языка иврит, сходный с явлениями украинского языка, но несколько или существенно отличается от них; III группа - алломорфный учебный материал языка иврит, который не совпадает и не имеет аналогов в украинском языке.

В ходе исследования было отобрано и обосновано содержание обучения устной речи первоклассников в процессе обучения языку иврит. Содержанием обучения устной речи являются умения аудирования (слушания – понимания), орфоэпические умения, обогащение словарного запаса, грамматические умения, умения диалогической и монологической речи. Содержание обучения устной речи разработано на основе сфер и тем общения и охватывает фонетические, фонологические языковые единицы, лексические единицы, связанные с темой, межтемная лексика, а также соответствующие грамматические конструкции.

Формирование умений устной речи происходит поэтапно. В основе формирования речевых умений лежат знания языка: знания → первичные (частично-речевые) умение → навыки → вторичные (коммуникативные) умения, что требует соответствующей организации учебного процесса.

Формирование устной речи первоклассников в процессе обучения языку иврит происходило согласно разработанной лингводидактической модели. В ее основу были положены дидактические и лингводидактические принципы, обусловленные целью обучения и спецификой овладения языком иврит как вторым. Она охватывала следующие этапы: познавательно-репродуктивный, связанный с ознакомлением с языковыми единицами, выполнением операций по образцу, формированием знаний и первичных (частично речевых) умений аудирования и говорения; конструктивно-тренировочный, предусматривающий формирование языковых и речевых навыков (аудиативных и продуктивных); продуктивно-творческий, связанный с формированием коммуникативных умений говорения. В соответствии с каждым этапом отбирались методы и приемы формирования устной речи.

Результаты экспериментального обучения подтвердили эффективность разработанной методики. Высокого и достаточного уровня достигли 78% учеников.

Ключевые слова: язык иврит, украинский язык, компаративный анализ, изоморфные, алломорфные, частично-подобные явления, транспозиция, интерференция, устная речь (аудирование, говорение), коммуникативная речь.

Bakulina N. V. Formation speech graders in learning Hebrew language in schools of Ukraine – Manuscript.

Scientific Thesis for Candidate degree in speciality 13.00.02 – Theory and Methods of Teaching (Hebrew language). - Institute of Pedagogics of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2012.

The thesis is devoted to the problem of oral speech forming in students of the 1 form in the process of learning Hebrew in schools in Ukraine.

The author analyzes the state of the problem in methodical literature and the practice of education, considered psycholinguistic and psychological peculiarities of speech forming in first formers in the process of learning Hebrew as the second language, the comparative analysis of linguistic systems of Hebrew and Ukrainian languages is made for the first time, which gave possibilities to identify isomorphic, partially similar and allomorphic phenomena in both languages, that generally determined the specific method of forming appropriate phonetic, lexical and grammatical skills.

In the study selected and grounded the learning content of oral speech in Hebrew and theoretically based assumptions of the study, defined didactic principles and lingvodidactic experimental learning techniques, stages of oral speech forming, tailored best practices and techniques of production (transfer / correction) oral communication skills according to each phase of training, which made it possible to build lingvodidactic model of oral speech forming, on which the methodic of teaching oral speech in learning Hebrew in schools in Ukraine is created.

Its effectiveness is demonstrated by experimental verification. High and sufficient level was reached by 78% of students.

Keywords: language Hebrew, Ukrainian, comparative analysis, isomorphic allomorphic, partially similar phenomena, transposition, interference, oral language (listening, speaking), communicative language, teaching methodology.